

UŽSIENIO AKTUALIJOS

Regina KVAŠYTĖ

TERMINOLOGIJA LATVIJOJE

Visų sričių latvių terminologiją tvarko ir standartizuotų terminų įdiegimą į praktiką koordinuoja Latvijos mokslų akademijos Terminologijos komisija (LMA TK). Ši komisija veikia jau beveik 50 metų (nuo 1946 metų). 1959 metais ji buvo atkelta į LMA Kalbos ir literatūros institutą, o po jo pertvarkymo 1992 metais TK veikia Latvių kalbos institute.

LMA TK veiklai vadovauja plenumas, kuris kviečiamas pagal TK nuostatus esant reikalui, tačiau ne rečiau kaip kartą per metus. Komisijos vadovybė tvirtinama LMA Senato posėdyje penkeriems metams. TK vadovauja pirmininkas. Nuo 1976 metų šias pareigas eina MA akademikė, habilituota daktarė Aina Blinkena. Jai padeda du pernai patvirtinti jos pavaduotojai: MA akademikas, habilituotas daktaras Juris Ekmanis ir MA narė korespondentė, habilituota daktarė Valentina Skujinia. TK garbės narys yra ilgametis jos vadovas kalbininkas Rūdolfas Grabis. Savo ruožtu TK mokslinės sekretorės pareigas eina filologijos magistrė Marika Kiryte. Plenumė pastaruoju metu darbuojasi 33 įvairių sričių specialistai, taip pat kalbininkai ir leidyklų atstovai. Reguliariam darbui sudarytas TK plenumo aktyvas – TK vadovybė bei 5–7 aktyviausi atskirų sričių atstovai. Beje, šis aktyvas turi teisę priimti terminų norminimo nutarimus. Sričių terminologiją pirminėje jos svarstymo stadijoje rengia atitinkamų sričių pakomisiai, į kuriuos įeina šios srities specialistai ir mažiausiai vienas kalbininkas. Pakomisiuose terminai kaupiami, apibendrinami bei sisteminami ir svarstomi terminų sąrašų pirmieji variantai.

Veiklos pradžioje Terminologijos komisijoje buvo 10 pakomisių, o 40-aisiais veiklos metais jų yra net 22.¹ Pakomisių skaičius kartkar-

¹ S k u j i ņ a V. LPSR ZA Terminologijos komisijos darbības ceturttā desmitgade un galvenās terminoloģiskā darba problēmas // Valodas aktualitātes. R., 1987., 72.–73. lpp.

tėmis keičiasi, nes atskiros komisijos po tam tikro darbo ar terminų žodyno parengimo bei išleidimo nustoja aktyviai veikusios. Vis dėlto pastebimas ir priešingas procesas – atsiradus reikalui, jos gali vėl pradėti savo veiklą (galbūt atnaujintos sudėties). Kuriamos ir naujų sričių pakomisės. Jų atsiradimo sąlyga – praktikos paklausa standartizuoti vienos ar kitos srities terminus. Iniciatyvą paprastai rodo tos srities specialistai.

Pastaruoju metu aktyviai veikia 9 pakomisės: medicinos, žemės ūkio technikos, bibliografijos ir bibliotekininkystės, informatikos, energetikos, augalų apsaugos, silikatų cheminės technologijos, geologijos ir muziejininkystės.

LMA TK užduotis yra parengti ir patvirtinti mokslškai pagrįstą ir suderintą latvių kalbos terminiją įvairioms mokslo bei praktikos sritims; rengti spaudai terminų žodynus ir žinynus; įvertinti ir patvirtinti kitų organizacijų parengtus terminų sarašus, taip pat atskirus konsultacijai pateiktus terminus; išspręsti specialistų ginčus terminologijos klausimais ir priimti bendrą sprendimą; koordinuoti terminologijos darbą Latvijoje.

Eilinis terminijos tvarkymas atliekamas Latvių kalbos instituto Terminologijos skyriuje, kur šiuo metu dirba 6 darbuotojai. Čia lyginami naujai pateikti terminų sarašai su anksčiau priimtais standartizuotais terminais, derinami ir redaguojami terminų žodynų ar kitų terminologijai skirtų leidinių rankraščiai. Teorinės latvių terminologijos kūrimo nuostatos apžvelgtos ilgametės skyriaus vadovės Valentinos Skujinės monografijoje „Latvių terminijos tvarkymo principai“ („Latviešu terminologijas izstrādes principi” R., 1993), už kurią autorei suteiktas habilituotos daktarės mokslinis laipsnis.

TK veiklos tikslas yra ir sunormintų terminų įdiegimas į praktiką bei netaisyklingų ar netikslų terminų pašalinimas iš kalbos. Norint, kad sėkmingai būtų realizuojama ši užduotis, reikia visuomenėje populiarinti komisijos priimtus nutarimus. Svarbiausi nutarimai spausdinami Latvijos Respublikos oficialiajame laikraštyje „Latvijas Vēstnesis” ir LMA laikraštyje „Zinātnes Vēstnesis”. Platesni terminų rinkiniai skelbiami biuleteniuose arba žodynuose. Neretai biuleteniai sudaro vienos ar kitos srities didesnės apimties terminų žody-

nų pagrindą. Iki šiol yra išėję 63 biuleteniai ir 15 žodynų mokslinės terminijos serijoje. Paskutiniu metu žodynų leidimo darbo organizavimas yra žymiai pakitęs. Dabar daugelis mokymo įstaigų, verslo įmonių ir kitų organizacijų savarankiškai kaupia terminus ir leidžia savo reikmėms terminų rinkinius. Norint, kad šie leidiniai būtų norminiai, jie turi būti suderinti ir patvirtinti LMA TK. Deja, tokių leidinių nepakanka. Leidybos firmos dažnai nekoordinuoja savo veiklos ir kiekviena iš jų savo iniciatyva leidžia žodynus arba kitus leidinius, kuriuose vartojami nesuderinti terminai.

TK pritariant pastaruoju metu išleisti keli dideli terminų rinkiniai. Čia pirmiausia reikėtų paminėti istoriko Janio Grauduonio parengtą keturkalbį iliustruotą "Archeologijos terminų žodyną" ("Archeologijos terminu vārdnīca" R., 1994), už kurį jo autorius gavo Spyduolos apdovanojimą, skiriamą Latvijos Kultūros fondo. Išleistas taip pat aiškinamasis anglų-rusų-latvių kalbų žodynas "Duomenų perdavimo ir apdorojimo sistemos" ("Datu pārraides un apstrādes sistēmas" R., 1995), kurį buvo parengusi informatikos pakomisė. Šis žodynas yra gražus pavyzdys, ką gali nuveikti savo darbo entuziastai net tokioje srityje, kur labai plačiai paplitę skoliniai iš kitų kalbų. Šiame žodyne siūlomi latviški atitikmenys dabar sėkmingai vartojami vietoje anglybių, pav.: *reference* – *atsauce*, *converter* – *pārveidotājs*; *driver* – *dzinis*, *draiveris*, *port* – *pieslēgvieta*, *ports* (patariama vartoti tą terminą, kuris rašomas pirmas). Net ir paties įrenginio pavadinimas *dators* (a. *computer*) yra naujadaras, kuris jau įsigalėjo vartosenoje. Jis sudarytas iš latvių kalboje įprasto žodžio *dati* ("duomenys") ir priesagos *-ors*, su kuria dažnai sudarinėjami įrenginių pavadinimai. Šis terminas sėkmingai vartojamas vietoje anglybės *kompiūters*. Pagal TK reikalavimus ir su jos parama išleisti ir kitų sričių terminų žodynai. Dažnai tai tokios sritys, kur iki šiol didelę reikšmę turėjo rusų kalba ir trūko latviškos terminijos. Dabar specialistai ir kiti žmonės gali naudotis šiais žodynais: "Rusų-latvių karinės leksikos žodynas" ("Krievu-latviešu militāras leksikas vārdnīca" R., 1993) su 3500 terminų bei leksinių vienetais, "Uosto terminų žodynas" ("Ostas terminu vārdnīca" Ventspils, 1995), kurį parengė Ventspilio prekybos uosto naftos rajono viršininkas Jurijs Oleinikas ir Latvių kal-

bos instituto darbuotoja Marika Kirytė. Išleisti taip pat „Anglų-latvių energetikos ir elektrotechnikos žodynas“ („Anglų-latviešu enerģētikas un elektrotehnikas vārdnīca” R., 1995), kuriame sukaupta apie 12 000 žodžių; anksčiau yra išėjęs šios srities rusų-latvių kalbų žodynas „Krievu-latviešu enerģētikas terminu vārdnīca” (R., 1992). Naujausias TK darbas – ką tik išėjęs labai reikalingas „Ekonomikos, raštvedybos ir darbo organizavimo terminų žodynas“ („Ekonomikas, lietvedības un darba organizācijas terminu vārdnīca” R., 1995), kuriame surinkta maždaug 11000 latviškų terminų ir jų atitikmenų rusų, anglų ir vokiečių kalbomis. Žodyne sukaupta plati terminologinė medžiaga: įvairių ūkio sričių ekonomikos, raštvedybos, komercinės veiklos, darbo organizavimo, planavimo, šių procesų automatizavimo bei duomenų apdorojimo, bankų veiklos terminai ir terminologinio pobūdžio žodžių junginiai, taip pat ir statistikos terminai. Artimiausiu metu laukiame pasirodant šios pačios srities aiškinamojo žodyno, kurį yra parengusi Latvijos universiteto docentė Ruta Grevinia.

Žmonėms vis dar labai reikalingas 1977 metais išleistas „Rusų-lietuvių kalbų politechnikos žodynas“ („Krievu-latviešu politehniskā vārdnīca”), dabar jau tapęs bibliografinė retenybė. Šiuo metu redaguojamas didelės apimties statybos terminų žodynas, kurį sudarė šios srities entuziastas Talivaldis Keivas. Išleista taip pat keletas jūreivystės terminų rinkinių – prieš keletą metų „Jūreivystės terminų biuletenis” („Jūrnecības terminu biļetens”), o šiemet „Jūreivystės techninės termonilogijos pagrindai” („Jūrnecības tehniskās terminologijas pamati” R., 1995). Terminų žodynų leidimas dabar pakankamai gerai sutvarkytas, ir, nors šiam darbui reikia daug lėšų, vis dėlto galimybių išleisti galima rasti.

Kita TK veiklos kryptis – terminų standartų sudarymas. Šiam darbui atlikti, deja, kol kas trūksta ir jėgų, ir lėšų.

Terminijos tvarkymo darbo pradžioje visi TK priimti terminai buvo registruojami kartotekoje. Dabar, susidarius geresnėms techninėms sąlygoms, kartoteka perkeliama į kompiuterį, tačiau tai vyksta gana lėtai. Beje, šis darbas neseniai ir pradėtas. TK yra įsigijusi 1 kompiuterį, tikimasi įsigyti dar vieną, šiuolaikiškesnį. Kol kas taip

sutvarkyta tik naujojo “Ekonomikos, raštvedybos ir darbo organizavimo terminų žodyno” bei “Rusų-latvių kalbų politechnikos terminų žodyno” medžiaga. Sudaryta programa leidžia duomenų banke surasti bet kurį terminą, jo atitikmenis kitomis kalbomis, taip pat terminų sinonimus. Kompiuterizavimas vyksta lėtai dėl kelių priežasčių. Viena jų – TK negali skirti pakankamai lėšų programuotojams ir kompiuterių specialistams už darbą atlyginti. Kitose srityse tokių specialistų paslaugos yra gerai apmokamos, todėl sunku surasti gerą specialistą, norintį dirbti prie terminų banko sudarymo.

Dar viena TK veiklos krypčių – savo darbo rezultatų populiarinimas. Tai ne tik žodynų leidimas bei straipsnių skelbimas rinkiniuose ar spaudoje, bet ir įvairių konferencijų organizavimas ar dalyvavimas kitų įstaigų surengtose. Kadangi plėtojasi ryšiai su užsienio kolegomis, tai atsiranda progų dalyvauti svetur vykstančiose terminologų konferencijose, kurių metu nagrinėjami teoriniai bei praktiniai terminologijos klausimai. Tarp svarbiausių Latvijoje surengtų mokslinių konferencijų galima paminėti Jūrmaloje 1992 metais įvykusią tarptautinę konferenciją “Terminologijos mokslas: padėtis ir perspektyvos”. Joje dalyvavo terminologai iš 14 valstybių. Ji buvo skirta žymaus latvių terminologo E.Drezeno šimtmečiui paminėti. 1996 metais, kai bus minimas LMA TK 50-metis, rengiama konferencija “Nacionalinė terminologija: istorija, dabartis ir perspektyvos”. Šįkart tai bus Latvijos masto renginys, tačiau į jį numatyta pasikviesti ir artimiausių šalių terminologus, pasikeisti nuomonėmis, pasidalinti patirtimi.

Latvijoje terminologijos srityje dar daug darbų nepadaryta. Ateityje daugiau dėmesio turėtų būti kreipiama į standartų sudarymą, reikėtų plėtoti žodynų leidybą, spartinti terminų duomenų bazės automatizavimą, taip pat gilinti teorinius tyrinėjimus. Mažai nuveikta terminologijos pagrindų mokymo srityje – reikėtų ne tik skaityti atskiras paskaitas specialistams, bet ir dėstyti terminologiją kaip mokomąjį dalyką aukštųjų ir specialiųjų mokyklų studentams.

Naujausiu latviešu terminu žodynu bibliografija (1990–1995)

1. Angļu-latviešu enerģētikas un elektrotehnikas vārdnīca. R.: Pētergailis, 1995.– 143 lpp. (Angļu-latviešu kalbu enerģētikas ir elektrotehnikas žodynas).

2. Angļu-latviešu-krievu vārdnīca Radiotehnikas fakultātes studentiem. Sast.L.Maizīte. R.: RTU, 1991.– 61 lpp. (Angļu-latviešu-rusų kalbu žodynas radiotehnikas fakultetu studentams).

3. Angļu-latviešu-krievu šūšanas rūpniecības terminu vārdnīca. Sast.I.Blumfelde. R.: RTU, 1990. 1.d.(A – K)– 204 lpp., 2.d. (K – Z)– 205 lpp. (Angļu-latviešu-rusų kalbu siuvimo pramonės terminų žodynas).

4. Angļu-latviešu-krievu terminoloģijas vārdnīca Celtniecības fakultātes studentiem. Sast.G.Čākure u.c. R.: RTU, 1992., 1.d. – 194 lpp., 2.d. – 162 lpp. (Angļu-latviešu-rusų kalbu terminijos žodynas statybos fakultetu studentams).

5. Apgādes, tirdzniecības un finanšu lietvedības termini. LZA TK 61. biļetens. R.: Zinātne, 1990. – 95 lpp. (Tiekimo, prekybos ir finansų raštvėdybos terminai).

6. Augu un dzīvnieku nosaukumi: krievu-latīņu-latviešu vārdnīca. Sast. R.Āva. R.: LU, 1990. – 98 lpp. (Augalų ir gyvūnų pavadinimai: rusų-lotynų-latviešu kalbu žodynas).

7. Blūma D. Pedagoģijas un metodikas leksikas minimums angļu-latviešu un latviešu-angļu valodā. R.: LU, 1992. – 83 lpp. (Pedagogikos ir metodikos leksikos minimumas angļu-latviešu ir latviešu-angļu kalbomis).

8. Datu apstrādes un pārraides sistēmas. Angļu-krievu-latviešu skaidrojošā vārdnīca. R.: A/s SWH Informatīvās sistēmas, 1995. – 247 lpp. (Duomenų apdorojimo ir perdavimo sistemos).

9. Ekonomikas, lietvedības, darba organizācijas terminu vārdnīca. sast. aut.kolekt. V.Skuiņas vadībā. R.: LIC, 1.d.(A – D)– 123 lpp. (Ekonomikos, raštvėdybos, darbo organizavimo terminų žodynas).

10. Ekonomikas, leitvedības un darba organizācijas termini latviski, krieviski, angļiski, vāciski. R., 1995. – 911 lpp (Ekonomikos, raštvėdybos ir darbo organizavimo terminai latviešu, rusų, angļu, vo-

kiečiņu kalbomis).

11. Ekonomikas terminu vārdnīca latviešu, krievu, angļu, vācu, franču, lietuviešu, igauņu valodā. Sast. J.Porietis. R.: LU, 1992. – 163 lpp. (Ekonomikas terminu žodynas latvių, rusų, angļu, vokiečių, prancūzų, lietuvių, estų kalbomis).

12. Enerģetikos likumdošanas akto un normatīvajos materiālos lietojamo pamatterminu skaidrojums. R., 1996. – 31 lpp. (Enerģetikos īstatymų aktuose ir norminiuose dokumentuose vartojamų pagrindinių terminų aiškinimas).

13. Graudonis J. Arheoloģijas terminu vārdnīca: Latviešu, krievu, angļu, vācu valodā. R.: Zinātne, 1994. – 453 lpp. (Archeologijos terminų žodynas).

14. Gravniece S. Vārdnīca sievietēm: Kulinārija. Vācu-latviešu-krievu vārdnīca. R.: Baltika, 1993. – 75 lpp. (Žodynas moterims: kulinarija. Vokiečių-latvių-rusų kalbomis).

15. Īsa krievu-latviešu enerģētikas terminu vārdnīca. Sast. aut.kol. R., 1990. – 248 lpp. (Trumpas rusų-latvių kalbų energetikos terminų žodynas).

16. Īsa krievu-latviešu ražošanas terminu vārdnīca: Lauksaimniecības tehnika. Sast. J.Pommers. R.: Zvaigzne, 1991. – 64 lpp. (Trumpas rusų-latvių kalbų gamybos terminų žodynas. Žemės ūkio technika).

17. Jūras navigācijas standartteicienu vārdnīca (autoru kolektīvs). R., 1995. – 192 lpp. (Jūrų navigacijos standartizuotų posakių žodynas).

18. Jurkāne M. Vārdnīca sievietēm: Kosmētika un higiēna. Angļu-latviešu-krievu vārdnīca. R.: Baltika, 1993. – 37 lpp. (Žodynas moterims: Kosmetika ir higiena. Angļu-latvių-rusų žodynas.)

19. Jūrniecības tehniskās terminoloģijas pamati. Sast.M.Grīnšteins, J.Baldunčiks. R.: Elfs, 1995. – 135 lpp. (Jūrėivystės technikos terminijos pagrindai).

20. Kārklīņš L. Mūzikas leksikons. R.: Zvaigzne, 1990. – 336 lpp. (Muzikos žodynas).

21. Kartogrāfijas terminu vārdnīca. Sast. J.Štrauhmanis. R.: LU, 1991. – 24 lpp. (Kartografijos terminų žodynas).

22. Krievu-latviešu dzelzceļa terminoloģijas vārdnīca. (3 daļas). Sast. J. Vanags. R.; 1991. – 241 lpp. (Rusų-latvių kalbų geležinkelio terminijos žodynas).

23. Krievu-latviešu enerģētikas terminu vārdnīca. R.: Latvenergo, 1992. – 208 lpp. (Rusų-latvių energetikos terminų žodynas).

24. Krievu-latviešu grāmatvedības terminu vārdnīca. R.: firma AFS, 1994. – 47 lpp. (Rusų-latvių kalbų buhalterijos terminų žodynas).

25. Krievu-latviešu juridisko terminu vārdnīca. Red. J. Alfejeva. R.: Alkor, 1993. – 206 lpp. (Rusų-latvių kalbų teisės terminų žodynas).

26. Krievu-latviešu keramikas tehnoloģijas terminu vārdnīca. R.: RTU, 1993. – 95 lpp. (Rusų-latvių kalbų keramikos technologijos terminų žodynas).

27. Krievu-latviešu militārās leksikas vārdnīca. Sast. F. Justs. R.: Junda, 1993. – 119 lpp. (Rusų-latvių kalbų karinės leksikos žodynas).

28. Krievu-latviešu stikla tehnoloģijas terminu vārdnīca. R.: RTU, 1993. – 110 lpp. (Rusų-latvių kalbų stiklo technologijos terminų žodynas).

29. Kristalogrāfijas un mineraloģijas termini. LZA TK 63. biļetens. R.: Zinātne, 1993, – 226 lpp. (Kristalografijos ir mineralogijos terminai).

30. Krūmkalne L., Kukle S., Landsbergs A., Petersons L. Angļu-latviešu-krievu finanšu grāmatvedības skaidrojošā vārdnīca. R.: SIA "Mācību grāmata", 1993. – 100 lpp. (Angļu-latvių-rusų kalbų finansų buhalterijos aiškinamasis žodynas).

31. Kupčs, J., Knipše G. Sporta terminu skaidrojošā vārdnīca. R.: LIC, 1992. – 60 lpp. (Sporto terminų aiškinamasis žodynas).

32. Latviešu-angļu juridisko terminu vārdnīca. R.: 1993. – 175 lpp. (Latvių-angļu kalbų teisės terminų žodynas).

33. Latviešu-angļu-vācu-krievu poligrāfijas un izdevējdarba terminu vārdnīca. R.: Litta, 1995. – 343 lpp. (Latvių-angļu-vokiečių-rusų kalbų poligrafijos ir leidybinės veiklos terminų žodynas).

34. Latviešu-krievu un krievu-latviešu ēku un būvju projektēšanas terminu vārdnīca. 1. burtn. Projektu un tāmju dokumentācijas

termini. Sast. J. Piešiņš. R., 1990. – 18 lpp. (Latvių-rusų ir rusų-latvių kalbų pastatų projektavimo terminų žodynas. 1 sąs. Projektų ir sąmatų dokumentų terminai).

35. Latviešu-krievu, krievu-latviešu juridisko terminu vārdnīca. J. Vēbera redakc. R.: Rasma, 1994. – 487 lpp. (Latvių-rusų, rusų-latvių teisės terminų žodynas).

36. Latvijas putnu nosaukumi. LZA TK 60. biļetens. R.: Zinātne, 1991. – 43 lpp. (Latvijas paukščių pavadinimai).

37. Lietvedības termini. LZA TK 59. biļetens. R.: Zinātne, 1990. – 83 lpp. (Raštvedybos terminai).

38. Mēbeļrūpniecības terminu latviski krieviskā un krieviski latviskā vārdnīca. Autori: ZRA "Gauja", Rīgas mēbeļu kombināts, LLA Kokapstrādes katedra, LZA Valodas un literatūras institūts. R., 1991. – 165 lpp. (Baldų pramonės terminų latvių-rusų ir rusų-latvių kalbų žodynas).

39. Medicīnas termini. LZA TK 62. biļetens. R.: Zinātne, 1991. – 145 lpp. (Medicinos terminai).

40. Oleiņiks J., Ķirīte M. Praktiķeskij russko-latyšskij slovarj portovoj tematiki. Ostas terminu vārdnīca. Ventspils, 1995. – 96 lpp.

41. Rikmanis O., Baldunčiks J., Bibanajevs A. Jūras ābece: Jūrniecības termini. Stāsti par jūru. R.: Sprīdītis, 1993. – 111 lpp. (Jūrei-vystēs elementorius: jūreivystēs terminai. Pasakojimai apie jūrą).

42. Russko-latišsko-anglijskij slovarj osnovnyh terminov po ekonomike. Rīga: LIC, 1991 – 49 s.

43. Skujiņa V., Kvašīte R. Lietišķo teicienu vārdnīca. Palīgs lietvedības praksē. R.: Zinātne, 1991. – 104 lpp.: izd. 1992.

44. Tirdzniecības ekonomikas, organizācijas un pārvaldes terminu vārdnīca. R.: Zinātne, 1992. – 254 lpp. (Prekybos ekonomikos, organizavimo ir valdymo terminų žodynas).

45. Vēciņš E. Naudas lietas: Skaidrojoša vārdnīca. R.: Zvaigzne, 1993. – 176 lpp. (Piniginiai reikalai).